

Szántó T. Gábor

Nyomtalanul

Álmából ébresztette a kora reggel megcsörrenő telefon a leválasztott Wesselényi utcai lakásban. Húsz éve, a váláskor falazták el az egyszobahallt. Kis fürdőszobát tudtak kialakítani lányával a konyhából, meg egy villanyrezsós konyhafülkét. Magda inkább lemondott a kiszobáról, csak minél hamarabb megszabaduljon második férjétől, akit ő tartott el házasságuk utolsó éveiben, és volt pofája még a lakásba is felhordani a nőit napközben, amíg ő dolgozott. Némán éltek utóbb szomszédságban, egészen a férfi haláláig. Ha látták egymást a gangon, akkor sem köszöntek.

1943-ban özvegyült meg, férje munkaszolgálatosként veszett oda a keleti fronton. Kilenc év múlva ment újra férjhez, rá hét évre vált el. A lányának, Julinak is volt már családja másfél évtizede, ő viszont több kísérletet nem akart tenni, hogy együtt éljen valakivel. Mióta nyugdíjba ment, azt tervezgették, hogy odaköltözik Juliékhoz, de nehezeze esett feladni önállóságát. Hol anyóstársával, hol egy barátnőjével, Ágival utaztak külföldre, társas útra, egyébként egyhangú életet élt. Minthogy ötvenegynéhány éven át hajnalban csörgött az ébresztőórája, kevés luxusa közé tartozott, hogy akkor kelt, amikor jólesett.

Álomittasan hallózott most bele a kagylóba. Horváthné, Manyi hívta a szülőfalujából, aki 1956-ban felajánlotta, hogy bújjanak el náluk, a helység határában lévő tanyájukon.

Magduska, elvitték a köveket! – kiabált bele a telefonba.

Miféle köveket, Manyikám? Honnan vitték el őket?

A temetőből, a maguk temetőjéből. Kihúzogatták őket teherautóval. Drótkötéssel. Felrakták a platóra, azt vitték.

A saját szemeddel láttad, Manyi?

Azzal hát, nem is a máséval.

Aztán ki vitte őket?

Azt nem tudom. Sötét volt. Nem vagyok biztos benne.

És merre vitték?

Azt már nem láttam.

Mennyit vitték?

Az összeset. Nem maradt ott egy darab se. Most meg felszántották, elplanírozták a földet. Lejön megnézni?

Magda letette a telefont. A már reggel is tikkasztó augusztusi hőségben fogta magát, az ülőkádban langyos vízzel lezuhanyozott, felöltözött, és kisetett az Engels térre. Óránként indult a járat, egy óra volt az út a faluig. Innen ment férjhez Szegedre, a háború után itt tángálták fel őket a gyerekekkel és az öregekkel, innen költöztek vissza a városba, ahol totóbizományos lett, míg a megyei párttitkár ki nem nézte valamelyik emberének a totózót, azután Pest következett, de ötvenhat ősze megint itt érte őket, a faluban. Szemfelszedésből keresték meg a betevőt, majd a család juhtúrőzemet próbálták beindítani ismét, hogy legyen mit enni. Még a márványhengereket is vissza-

szerezte, amiket annak idején államosítottak, aztán csak ledobták a téesz telephelyén, ott heverték a szabad ég alatt, de hiába kezdtek bele újra a juhtúrózásba, már nem tudtak versenyezni az élelmiszeriparral. Azután költöztek vissza Pestre, hogy ötvenhat októberében bedobták kővel az ő ablakaikat is.

Megállította a buszt a falu előtt, hogy a saját szemével lássa a temetőt, de ahogy egyedül maradt az út szélén, hirtelen elbizonytalanodott. Csak amikor begyalogolt a porzó szőlődombi úton, akkor vette észre balkéz felől a frissen felszántott földet, mellette a kivágott fák maradványait, ágakat, gallyakat, sírkövet azonban egyet sem. A távolból azért nem tudta beazonosítani a helyét, mert szeme a megszokott lombokat kereste. Évente néhányszor látta a temetőt az országútról, amikor rokonlátogatóba jött.

Az átellenben lévő tanya udvarán tyúkok bóklásztak, disznóól szaga csapta meg a déli hőségben. Manyiékhoz ebédkor toppant be, eszébe sem jutott, hány óra, kérte az elnézést, ők meg hívták, üljön asztalhoz, egyen velük. Magda hártotta a meghívást, nem ebédre jött, végül egy kávét elfogadott, és Manyi, míg az ura ebédelt, elmesélte neki, amit telefonon nem mert, kit és mit látott pár hete a temetőnél. A tanácselnök és a téeszelnök intézkedett. Amikor kiszaladt hozzájuk megkérdezni, hogy mit csinálnak, azt mondták, vandálok randalíroztak a temetőben, megrongálták a sírokat, és amíg meglesz a kihantolás és az újratemetés, a köveket Pestre szállítják. Vandálokat azonban ő nem látott. Felrakták két pótkocsis teherautóra a sírköveket. Arra, megjelölték-e őket és a sírokat, hogy tudják, melyik kihez tartozik, Manyi nem tudott válaszolni, Magda viszont nem látott semmi jelet a temetőnél az egyes halmok helyén. Manyi még annyit mondott, várták pár hétig, hogy jönnek a maradványokért, ám nem jöttek, csak azt látták, hogy felszántják a területet, és gondolták, szólnak.

Magda gyalog kutyagolt a faluig vagy két kilométert, fülében Manyi elsuttogott vallomásával. A teherautósofőrökkel együtt, akiket nem ismertek, négyen voltak. Négy férfi, ketten közülük a falu vezetői. Az aszott, öreg parasztasszony felindult volt a tehetetlenségük miatt. Magda is indulatba jött a történetek hallatán, mégiscsak százötven-kétszáz sírkövet vittek el, köztük a nagyszüleiét, és az ő csontjait is beszántották.

Egy unokatestvére, Zsiga lakott még a faluban, és annak keresztény felesége, hozzájuk tért be. Meglepődtek, ahogy betoppant a tágas konyhába, máskor mindig előre telefonált, ha jött. Ők már túl voltak az ebéden, de Anci nyomban terített újból, mentegetőzött, hogy csak fejtett bablevessel és palacsintával tud szolgálni, és indult volna a kamrába, hogy egy kis zsírban eltett oldalast melegítsen, de Magda leintette, köszöni, elég lesz neki a leves és a tészta.

Zsiga az asztalfőn foglalt helyet klottgatyában, atlétatrikóban. Egy légycsapóval le-lesújtott a zümmögő legyekre. Magda vele szemben ült le. Nem várt sokat, nekiszegezte a kérdést, hallották-e, mi történt a temetővel. Kis számonkérés is volt a hangjában, miért nem ők értesítették. Zsiga biccentett.

És nem gondoltátok, hogy csinálni kéne valamit? – nézett egyikről a másikra Magda.

A Zsiga nem akarja személyesre venni a dolgot a Sármánnyal, pillantott férjére Ancika. Mondjad te is, ne én mondjam.

Zsiga hallgatott, Magda törte meg a csendet.

Azt legalább tudjátok, hogy mi történt a kövekkel?

A tanácselnököt meg a Sármány Palit kérdezted-e már? – nézett rá Zsiga.

Ti is a Manyitól hallottátok? – kérdezte Magda.

Mások is beszélnek.

Beszélik, beszélnek, de biztos ők voltak?

Ki más merete volna? Egy-két követ, az hagyján. De egy egész temetőt?

Zsiga, nem azért fűjsz a Sármányra, mert ő lett az elnök a lovas história után?

De éles a nyelved, te Magda. Minek ezt felhánytorgatni? Kölcsön volt, vissza akartam adni azt a pénzt.

Nem akartam felhánytorgatni, csak tisztán akarok látni ebben az istenverte ügyben. Ha a tanácselnök is benne volt, akkor nem lehet, hogy hivatalos az egész?

Egyszer én is megkérdeztem a Beczét, mert nekem is rágta már a fülem. Ha annyira kell nekik az a föld, miért nem ajánlanak egy másik telket?

Hirtelen lesújtott az asztalra a légyecsapóval. Lesöpörte a döglött legyet, felnézett és folytatta.

Az rendben van, hogy egy tagban akarják művelni a földet, de annyit még ők is tudhatnak, hogy zsidó temetőben örök időkre temetnek. Pont ez volt a bajuk, emelte megint a légyecsapót, hogy Magda már készült a csattanásra, de visszaengedte az asztalra. Az a jöember azt mondta, engedélyük van rá Pestről.

Engedélyük? Mire? – kérdezte Magda. És ki fogja művelni most azt a földet? A téesz? És hová lettek a kövek?

Talán a Beczét kéne megkérdezni – felelt Zsiga. – Mindig van olyan építkezés, ahol jól el lehet passzolni. Lecsiszolják a feliratokat, és kész. De én pont azért nem akartam forszírozni a temető ügyét, lengette meg a légyecsapót, nehogy a fejemre olvassák, hogy bosszúból ágálok ellenük, mert a saját emberüket ültették a téesz élére.

Pedig a te nagyszüleid is ott nyugszanak, ha nem tévedek – jegyezte meg rosszmájúan Magda.

Csak nyugodtak – mondta fojtott dühvel a házigazda.

Magda a tanácsházára igyekezett. A sarkon, a pékség melletti háznál jutott eszébe Eva Gräfin Hessenstein, Lázár Vilmosnak, az aradi tizenhármak egyikének unokája, aki az ötvenes évek elején, a kitelepítés elől menekült a faluba, mielőtt még lehetetlenebb helyre költöztették volna. Az alig egy órányi távolság Pesttől azt a reményt táplálta, hogy egyszer visszatérhet a fővárosba. Itt bérelt házrész egy háborús özvegnél, és a környék feltörekvőbb családjai hozzá járták németórára a gyerekeiket, köztük ő is, a grófnő ebből tartotta fenn magát.

Magdát vegyes érzésekkel töltötte el mindig, ha visszatért a faluba. Itt született, az apja és az anyja is, de Szeged és Pest után egyre kevesebb ismerőse maradt, a régiek kezdtek kihalni. A régi kúria előtti parkban, az I. világháborús emlékművön az ő rokonságának a neve is szerepelt, de most nem állt meg, hogy végignézzen rajtuk, csak átvágott közepén, a sétaösvényen, kikerülve a tanácsháza előtt parkoló fekete Mercedest.

A titkárnő először útját állta a tanácselnök irodája előtti szobában, de Magda nyomatékosan közölte, hogy Pestről utazott idáig, hogy találkozzon az elnök elvtárral, és nem tud máskor jönni. Határozottabban, türelmetlenebbül beszélt, mint a helybéliek. A titkárnő tétovázott, majd kénytelen-kelletlen bement az elnökhöz, és végül betessékelte a vendéget.

Becze Nándor jóval fiatalabb volt Magdánál, de már kopaszodott. Néhány éve szolgált a tanács élén, nem ismerték egymást személyesen. Sebtében begombolta az ingét kerekedő hasa fölött, kezét nyújtott, és helyet mutatott. Mi ügyben jár, kérdezte, és amikor Magda kertelés nélkül elhadarta a panaszát, nem is tagadta, hogy tudott a temető felszántásáról.

Bizony, le voltak dőlve ott a kövek, kezicsókolom. Tarthatatlan volt az állapot, magyarázta. Akarja, hogy meg is mutassam?

Kérés nélkül, készségesen vette elő az íróasztala fiókjából, és széthajtogatott egy kataszteri térképet. A tárgyalóasztalra terítette, és intett Magdának, hogy jöjjön, nézze meg.

Ez a falu művelt földjeibe beékelődő földterület – mutatta. – A télesztagok mind pufogtak miatta. A katolikus meg a református temető egy tagban van, itt az országút mellett, bőkött a térképre, ez meg beljebb, a szőlősdombon, húzta arrébb a mutatóujját. Körülötte már művelt földek vannak, igen jó helyen. Nyilván látta, ha járt arra. A jó ég tudja, hogy lett ott ez a temető. Maguk soha nem foglalkoztak földműveléssel, igaz? – nézett Magdára, aki rosszízű célzást vélt kihallani a hangjából, de nem tette szavá, hogy birkáik voltak, és juhtúrőüzemük, és ha nem is birtokoltak termőföldeket, épp eleget járt teherautóval a juhászokhoz a gomolyáért, hogy ismerje a vidéket.

Tudja, hogy ezek harminc aranykoronás földek? – kérdezte az elnök.

Azért döntötték ki a sírköveket?

Én illet nem mondtam, kezicsókolom. De nem temetkeznek oda már senki. Nincsenek is izraeliták a faluban, hajtotta össze a térképet.

Azért a Berger Zsiga még itt van – vetette oda Magda. – Az unokatestvérem.

Jaj, hát a Zsiga bácsi ügyis a feleségével, az Ancikával akar együtt feküdni. A fiai meg már elmentek Pestre – ült vissza az íróasztal mögé az elnök. Magda állva maradt. Amúgy meg a gazdák mind igen akarták, hogy rendezzük ezt a kérdést.

Mit akar ezzel mondani?

Semmit, csak hogy elég régóta húzódott már a dolog.

A hitközség tudott róla? – csóválta a fejét Magda. – Mégiscsak ők a temető fenntartói, ha már itt nem maradt semmi.

Le lett papírozva Pesttel is, toltá vissza a fiókba a kataszteri térképet az elnök. Kapott rá engedélyt a téesz, hogy művelje. A megyei pártbizottságot is megjárta az ügy.

Írásos engedélyt adtak? – kérdezte hitetlenkedve Magda. – Arra is, hogy elhordják a köveket? Egy pillanatra elhallgatott, majd felcsattant. Arra ugyan nem adhattak engedélyt. A síremlékeket a családok állíttatták. Egyáltalán, hová vitték őket?

Pestre, kezicsókolom. De ne is haragudjon – nézett fel indulatosan a tanácselnök –, ne beszéljen velem ilyen támadólag. Én a falu közösségét képviselem. Eddig is mi viseltük a temetőgondozás terheit, pedig eliheti, hogy volt elég dolgunk enélkül is.

Magda emlékezetében felvillant a temető régi, gazzal, bozóttal benőtt állapota. Elfutotta a méreg.

Be sem lehetett oda menni. Ugyan ki gondozta volna?

Bocsásson meg – vált elutasítóvá a tanácselnök hangja –, de ezer dolgom van, még ha egy pesti nem is tudja elképzelni, hogy egy kis faluban mennyi a teendő.

Azzal ajtót mutatott Magdának.

Ancika kerékpárját kérte kölcsön, végigtekert a falun a téesz központi telephelyéig. Az irodán mondták, hogy az elnököt hátul balra, a kocsiszínben találja, traktort javítanak. Magda hátrament a raktárak, magtárak mögé, ahonnan már a földeket is lehetett látni. Hátulról pillantotta csak meg Sármányt, de tudta, hogy ő az, más nem hordott nyáron csizmát és lovaglónadrágot, de Sármány lóbolond volt, homokfutóval közlekedett a faluban is. A községi elemi iskolába jártak annak idején a háború előtt, Pali két évvel alatta.

Szervusz – köszönt rá, amikor melléért.

Hát te, Magda? – kérdezte a téeszelnök, ahogy megpillantotta. – Mit keresel itt? Rég nem jártál felénk.

Éppenséggel téged kereslek, Pali.

Aztán milyen ügyben?

Leülhetnék valahol? – nézett körbe Magda, mint akinek kínos mások füle hallatára előadni, miért jött.

Dologidőben vagyunk. Sok a munka, háritotta el Sármány a próbálkozását.

Magda nagyot nyelt. Sármány csizmás, lovaglónadrágos megjelenésében is volt valami parancsoló és félelmet keltő, ami éles elutasításában hangot is kapott, de Magda elszánt volt.

Mi történt a zsidó temetővel? – kérdezte. Bár természetesen akart beszélni, lehalkította a hangját.

Nem volt az már használatban – tolt hátra kalapját Sármány. – Nincs itt senki, aki oda temetkezne, vagy gondját viselné.

És akik hazajárnak? Lehet, hogy ott akartak volna. Nekem is feküdtek ott rokonaim. Azokat is kiszántottátok? – ragadta el Magdát az indulat.

Ne személyeskedj, Magda – emelte fel hangját a téeszelnök. – Mi épp hogy rendet akartunk. Engedélyt is kaptunk rá. Pestről. Még a megyei pártbiztonság...

Kitől? – vágott közbe Magda, amikor ugyanazt hallotta, mint a tanácselnöktől.

Azt ugyan nem tudom. A Becze Nándi intézte.

Az meg azt mondta, te intézted.

Sármány hallgatott, majd ugyanolyan hangon folytatta, mint addig.

Azt mondta? Hát, akkor rosszul mondta. A Berger Zsiga küldött hozzám?

Nem ő küldött, magam jöttem.

Merthogy a Zsiga nem tudja megemészteni, hogy elcsapták a sikkasztása miatt. Nem kell készpénznek venni minden szavát.

Szerencsétlen ügy volt. Tartozott a lovai miatt. Megkapta a magáét. De most nem erről beszélünk. Mi történt a zsidó temető köveivel?

Jobb nem forszírozni ezt az ügyet, te Magda – tolta tarkójára szalmakalapját Sármány. – Sokaknak szemet szúrt az a temető. Az ittenieknek mindene a föld, azt mégse öröklakást kapnak benne, ha elkaparják őket. Huszonöt év múltán vagy megváltják, vagy eladják másnak a sírhelyet. Az a zsidó temető meg ott állt a háború vége óta érintetlenül. Harmincöt éve szinte senki nem használta, és nem is fizetett érte senki.

Mert örökáron vették a sírokat, te is tudod. Azok, akik odatemetkeztek, vagy a rokonaik.

De nem is gondozták, csupa gaz és bozót volt. Hát hogy nézhet ki így egy temető?

Ki gondozta volna, Pali? Mindenkit deportáltak és megöltek, vagy elment a faluból. A Zsiga az utolsó, aki itt maradt. Egyedül gondozta volna?

Akkor is szemet szűrt. Odaszoktak a balhésabb fiatalok. Ott bujkáltak éjszakánként, tüzet gyújtottak, ittak, lányokat is vittek oda. Jobb, hogy nincs ott az a benőtt, gazos rész.

És hová kerültek a sírkövek?

Sármány megvonta a vállát, de Magda nem nyugodott.

Nem tűnhet el egy temetőnyi sírkő. Csak tudtok róla.

Én azt nem tudom, de mondtam már, sokaknak piszkálta a csőrét. Jobb nem bolygatni az ügyet, nehogy az élőknek essen baja a holtak miatt.

Hogy érted ezt?

Úgy, ahogy mondom.

Fenyegetsz? – kérdezte Magda feszülten. Remegett a lába, lüktetett halántékában a vér.

Csak figyelmeztetek – biccentett Sármány, azzal elfordult.

Magda is kifogyott a szóból. Jobbnak tartotta, ha otthagyja a téeszelnőket és távozik.

Még akkor is sebes volt a pulzusa, amikor odakint, az út mellett egy kútnál hideg vizet folytatott a tenyerébe, megmosta a homlokát és a tarkóját, majd visszatekert Zsigáékhoz. Már nem ült le, kávét sem kért, csak elhadarta, miket mondtak neki. Amikor kérdezték, mihez kezd, azt mondta, Pesten is tudakozódik a történekről, és indult, hogy a főútra kiérve, a vasbolt előtt bevárja a következő pesti buszt.

Jó lett volna, ha otthon meg tudja beszélni valakivel mindazt, amit hallott, de a lánya a férjével és az unokájával éppen Jugoszláviában nyaralt a tengerparton. Barátnőjének, Áginak mesélte el a történeteket, akiről tudta, hogy a hitközségen is van ismeretsége. Nem tett le róla, hogy az ügy végére járjon.

Másnap reggel felhívta az Ágitól kapott telefonszámon a Magyar Izraeliták Országos Képviseletét. Magda nem volt vallásos, nem állt kapcsolatban a hitközséggel, csak újsághírekből ismerte Gancz Ede elnök nevét, de annyit azért tudott róla, hogy a FEDOSZ elnöki tisztét is betölti, és valami maszek üzlete is van. A titkárnőjével beszélt a Síp utcában, röviden elmondta, milyen ügyben hívja, visszahívást kért, amit hiába várt. Másnap a titkárnő azzal fogadta a telefonját, hogy az elnök úr tárgyal, most már ő ígért visszahívást, de Magda telefonja nem csörgött sem aznap délután, sem másnap reggel, ezért nem várt tovább, maga ment a Síp utcába.

Hiába mondta, hogy telefonon nem sikerült elérnie az elnök urat, nem engedték fel a hitközség portáján. Utólag szégyellte felindultságát, de nem tett le arról, hogy beszéljen vele. Meglepődött, milyen heves érzelmeket vált ki belőle az ügy, annak ellenére, hogy évtizedek óta nem járt a temetőben, sem a hitközség közelében. Egy utcai fülkében kikeresve a számát a telefonkönyvből, a FEDOSZ-t hívta, ahol rákérdeztek, milyen ügyben keresi az elnök urat. Amikor megmondta, hogy egy felszámolt vidéki temetőről lenne szó, azt a választ kapta, hogy hitközségi ügyekben az elnök úr csak a Síp utcában érhető el délutánonként. Magda lecsapta a telefont, kezdte elveszíteni a higgadságát, de ahogy fogyott a türelme, úgy nőtt benne az elszántság, hogy az ügy végére jár. Ágit már otthonról hívta fel, aki egy másik ismerősétől megszerezte

Gancz üzletének a címét. Lefirkantotta egy darab papírra, de itt már nem telefonon próbálkozott, hanem személyesen ment másnap délelőtt a Dob utca és a Kertész utca sarkára.

„*Tollas párnák, pehelypaplanok libapehelyből, libatollból*” – ez a felirat állt az üzlet ajtaja fölötti portálon cirkalmas kézírást utánozó betűkkel. Itt legalább nem volt porta, csak egy elárusító és egy segéd a pult mögött. Amikor rákérdezett, bent találja-e Gancz urat, mert sürgősen beszélnie kellene vele, az eladónő a határozottságából azt hitte, ismerős. Felemelte oldalra a kordont képező pultot, és beengedte. Magda meg sem állt a függöny mögötti folyosóról nyíló irodáig. Az elnök fényképét már látta újságokban, így felismerte az üvegajtón keresztül a fekete hajú, szigorú tekintetű, szemüveges férfit, aki az íróasztalnál ült bőr forgószékeében, rövid ujjú fehér ingben, nadrágtartóban. Zakója a szék támláján pihent.

Kopogás nélkül nyomta le a kilincset. Gancz tiltakozni akart, hogy rátört, de ő rögtön belekezdett, hogy a hitközséget érintő ügyben jött, és hogy másutt elérhetetlen volt, azért kényszerült rá, hogy itt keresse fel.

Már ne is haragudjon – hártotta az elnök –, de a hivatali ügyeket nem itt szoktam intézni.

Nem biztos, hogy csak hitközségi ügy – emelte fel a kezét figyelmeztetően Magda. – Lehet, hogy éppen a rendőrségre tartozik.

Miről lenne szó? – kérdezte a férfi, hangját lehalkítva.

Arra biztos emlékezne Gancz úr, ha tévedésből nem paplant adott volna el, hanem egy temetőt?

Kikérem magamnak! Hogy képzelem, hogy beront ide, és ilyen hangon beszél?

Nem beszélnek így, ha nem lennének mélységesen felháborodva azon, ami történt – kezdett bele Magda. Szándékosan provokált, hogy kibillentse az elnököt hűvös magabiztosságából és távolságtartásából. Elmondta, mit látott a falujában, a felszántott földet, a hiányzó köveket, és azt is elmondta, amit Manyitól hallott. Állva beszélt, a férfi nem kínálta helyet, de végighallgatta.

Kérem – mondta Gancz kimérten. – Nem tudom, mit vár tőlem. Azt a temetőt vandálok feldúlták, bennünket így informáltak. A helyi tanács lépett kapcsolatba a hitközséggel, és kért segítséget. A kihantolás és az újratemetés a Chevra Kadisa ügye volt, Szalkai úrhoz tartozott.

Ez azt jelenti, hogy nem tudja, mi lett a kövekkel és a maradványokkal?

Nem, asszonyom, nem azt jelenti – csóválta fejét az elnök, érezhető rosszallással a hangjában. – Nem értett meg. Ez azt jelenti, hogy az ügyet nálunk más intézte. Ezerötszáz temetőről kellene gondoskodnunk, és legfeljebb a töredékéről tudunk. Százfelől érkeznek egyszerre panaszok, hogy viszik a köveket, hogy feltörik a sírokat, mert azt hiszik, értékeket találnak, vagy hogy huligánbandák telepszenek meg, és csináljunk valamit, mert szemet szúr a gaz, meg a limlomok, amiket odahordanak. Mintha mi vinnénk oda őket. Próbáljuk megőrizni legalább azokat a temetőket, amelyeknél még van valamikora közösség, de képtelenek vagyunk megóvni az összeset.

És ezért kiárusítják őket? – emelte fel a hangját Magda.

Azt hiszem, mindent elmondtam – állt fel az elnök, és kikiabált az eladónak. – Katalin, kérem, kísérelje ki a hölgyet.

A lánya, Juli hívta este Dubrovnikból. Sietősen mesélt és kérdezett, drága volt a telefon. Az unokája csak pár szót hadart el az anyja unszolására. Magda nehezen jött ki a kamaszodó fiúval, türelmetlen volt vele, inkább simulékonyabb lányunokára vágyott volna. Nem akarta a temető ügyével rabolni az időt, míg a családtagok hangját hallhatta, pedig jó lett volna megosztani velük a történetek hírét, és a veje tanácsát kérni, aki nemrég fejezte be a jogi egyetemet, amit munka mellett, levelező tagozaton végzett. Nem említette végül az egész históriát, de amikor letették a kagylót, úgy érezte, mégis szóba kellett volna hoznia, mert egyedül nem boldogul, de nem is tudja annyiban hagyni.

Nyugtalanul járkált a lakásban, bekapcsolta, majd kedvetlenül elzárta a televíziót. Nem kötötte le a figyelmét, egyedül érezte magát. Végül Ágit hívta fel, és neki panasolta el, hogy lerohanta a hitközség elnökét, és lelkiismeret-furdalása van miatta, mert lehet, hogy alaptalanul vádaskodott, ő is véten áldozata az egész ügynek, kiszolgáltatott az állami és pártkapcsolatokkal rendelkező helyi hatóságoknak.

Másnap reggel, amikor felhívta a hitközséget, hogy beszéljen Szalkaival, a temetkezési ügyeket intéző Szentegylet vezetőjével, annyit mondtak, hogy már a Kozmában találja. Megköszönte a felvilágosítást, és bár nem volt sok kedve kivilamosozni a temetőbe, de nekiindult. Rezgett a hőség már kora délelőtt, több mint egy óra volt az út.

A temetőirodán a titkárnő felvilágosította, hogy Szalkai a hó elején meghalt. Akivel beszélt, legfeljebb így érthette, amit mondott, mert Szalkai úrnak egyébként a Síp utcában volt az irodája. Magda nem is az aznap reggeli félreértésen ütközött meg, hanem azon, hogy Gancz ezt nem említette, úgy hivatkozott Szalkaira, ami azt jelentette, hogy le akarta rázni. Tehetetlenségében, jobb híján, a temetőigazgatóval akart beszélni.

Fogpiszkálót rágcsló, nagydarab ember lépett be az irodába. A titkárnő röviden összefoglalta, amit Magda addig mondott. A férfi nem mutatkozott be, és nem kínálta helyet. Magda sem ragaszkodott az etiketthez, az Utasellátó konyháját vezette korábban, napi kapcsolatban szállítómunkásokkal, megszokta a spröd stílust, de minthogy hőség volt, és a napokban nem először fordult elő, hogy tapintatlanul viselkedtek vele, ideges lett. Bár a titkárnő már előadta, miért jött, ő is rákérdezett, merre vannak a felszámolt temetőből idehozott maradványok és a sírkövek.

Az igazgató intett, hogy várjon, el kell intéznie egy telefont. Átvágott a szobán, bement a saját irodájába, és becsukta maga mögött az ajtót. Egyszer emelte csak fel a hangját, tompán lehetett hallani. Magda nem értette, hogyha itt vannak a kövek és a maradványok, vagy már el is temették őket, akkor kivel és miért beszél, miért nem mutatja meg egyszerűen a sírhelyet. Próbálta elnyomni a kellemetlen gyanút.

A férfi kijött a szobájából.

Van hozzátartozója vagy megrendelt sírja itt a temetőben? – kérdezte.

Nincsen – rázta Magda a fejét. – A rokonaim vidéken voltak eltemetve, vagy füstté váltak.

Temetést jött megrendelni?

Magda erre már felemelte a hangját, elismételve, hogy nem ezért jött, már elmondta, milyen ügyben jár.

Akkor arra kell kérem a temető szabályzata értelmében – mondta emelt hangon az igazgató –, hogy távozzon.

De még nem kaptam választ a kérdéseimre – tiltakozott Magda.

A nagydarab ember fenyegetően közel jött hozzá. Magdának nem volt más választása, mint hogy hátralépjen.

Nem szeretnék további kellemetlenséget se magának, se magamnak – figyelmeztette a férfit. – Kérem, hogy távozzon. – Azzal ajtót mutatott.

Magda el tudta képzelni, hogy a következő pillanatban karon ragadja és kivezeti, erre azonban nem akarta, hogy sor kerüljön, ezért felháborodottan sarkon fordult és kiviharzott az ajtón. Biztos volt benne, hogy sem a kövek, sem a maradványok nincsenek itt a temetőben.

A villamoson vörös karikákat látott maga előtt. Szája kiszáradt. Otthon vérnyomáscsökkentőt kellett bevennie, de nem hagyta nyugodni a temető ügye. Ágít nem akarta már hívni a bajával, idősebb volt nála és szívbeteg, különben is hiába panaszkodott volna, nem tudott rajta segíteni. A gyerekeit sem szeretete volna terhelni a nyaralás alatt, amúgy sem hívták aznap este.

Pénteken reggel újra buszra ült az Engels téren, és egy jó óra múlva szállt le a faluban. A buszmegállóval szemközti ABC-ben vett egy kiló Omniát, hogy ne üres kézzel menjen Ancikáékhoz, aki persze háritotta a túlzó ajándékot, nem vendég itt, mondta, hanem családtag.

Magda beszámolt Zsigáéknak mindarról, amin a héten keresztülment. Valakinek el kellett mondania mindazt, amitől fuldoklott. Kétségbe ejtette, hogy ezt lehet tenni egy temetővel, anélkül, hogy bárki közbeavatkozna. Nem volt panaszkodós fajta, de most ott ült náluk a nyári konyhában, a falhoz tolt padon, míg Ancika a tűzhelynél kevergette a készülő baracklekvárt, Zsiga pedig körülötte sertepertélve várta, hogy segíthessen üvegekbe tölteni. Magda egy szalvétát gyűrögetett, miközben beszélt. Kávéja érintetlenül állt mellette a csészében.

Nem érzitek, hogy ez túrhetetlen? Nincs, aki gondozná a temetőt, és ezek még az emléküket is eltörölnék. Hogy lehet az, hogy a hitközség némán tűri, hogy egy temetőt felszámoljanak? Mondjátok meg, mit csináljak? – szegezte Zsigának a kérdést, de Zsiga csak a fejét rázta. Magda nem nyugodott.

Ugyanúgy némán tűrjük ezt is, mint negyvennégyben a bevagonírozást?

Azért ez nem ugyanaz – kapta fel a fejét a háziga.

Miért vagy ilyen megengedő? Nem akarsz a nyakadba több bajt, igaz?

Zsiga a feleségére pillantott. Magda felváltva nézett rá és Ancikára, aki nem mozdult a lekvár mellől, időnként kavart egyet rajta. Magda ráripakodott Zsigára.

Te titkolsz valamit. Látom rajtad.

Ez egy kis falu. Könnyű Pestről ágálni.

Nézz a szemembe, Zsiga, és beszélj!

Ha borul a bili, ránk is ömlik.

Ancika fordult meg a tűzhelynél. Először Zsigára nézett, majd Magdára, úgy bökte ki.

A FEDOSZ-nak van itt egy varrodája.

A FEDOSZ-nak? – kérdezte Magda meglepetten. – Aminek Gancz az elnöke?

Megőrültetek? – csattant fel Zsiga. – Öregségünkre még a végén menekülnünk kell innen.

Nyugodj meg – állt fel Magda. – Emiatt nem te ütöd meg a bokád. Merre van az a varroda?

Nem akarunk bajt magunknak – lengette a légycsapót Zsiga. – Ne feszítsd túl a húrt. Hol az a varroda? – ismételte meg Magda a kérdést.

A téesziroda melletti új épületet kapták meg – mondta halkán Ancika.

Magda megint kölcsönkérte a kerékpárt, és Zsiga aggodalmaskodása ellenére eltekert a tanácsházára. Tompa nyomást érzett a fejbúbján, homloka gyöngyözött a rezgő hőségben.

Az elnök elvtárs már nincs bent – háritotta el a titkárnő, aki a folyosóra nyitott ajtóval és ventilátorral is igyekezett növelni a légmozgást az irodában. A vállát vonogatta, amikor Magda rákérdezett, nem tudja-e, hová mehetett, sürgősen beszélnie kellene vele.

A fák alól az aszfaltos útra érve még melegebb volt. Nemcsak a nap tűzött, hanem felfelé is sugárzott a hőség a lába alól. A falu felvégén, a téesz kerítése előtt Magda fékezett, leszállt, és a kormánynál fogva tolt a biciklit a kapuig, ahol megtámasztotta, és bement az udvarba.

Az irodán túl most nem a műhelyek felé tartott, hanem előre, a hosszú, hodályszerű épületek felé. Az épületek között ló volt kikötve, előtte üres etető. Egy nyitott ajtóból gágogást hallott. Benézve, a félhomályban a fal mellett ketreceket látott, előtte hosszú padon cigányasszonyokat, akik a lábuk közé szorított libákról tépkedték a tollat. Egy másik asztalnál fosztották a pelyheket a tollszárakról, és maguk előtt halmozták a párnába valót.

Magda érezte, hogy tilosban jár, de tovább merészkedett. A következő épületnek az ajtaja mellett cégtáblát is látott, fehér alapon piros betűs felirattal: „*FEDOSZ Fehérnemű Ipari Szövetkezet Varrodája*”. Bepillantott a műhelybe, varrónóket látott párnának és paplannak való vásznnal.

Hát Gancz is benne volt. Ezért nem engedték be a temetőbe sem. Torkában érezte a szívverését. Ebben a pillanatban fékezés zaját hallotta a háta mögött, megfordult.

Fekete Mercedes állt a kapu előtt, Becze Nándor szállt ki belőle. Magda nem tudta, észrevette-e, de nem akart itt és így találkozni vele, hogy leselkedik. A tanácselnök a kapu felé indult, Magda meg be, a magtárak és a gépműhely felé igyekezett, hogy meghúzódjon a ház sarka mögött, közben hátrafelé lesett. Míg Beczét követte tekintetével, megbotlott valamiben, de nem esett el, megragadták a karját. Ahogy visszanyerte az egyensúlyát, felnézett. Sármány állt mellette lovaglónadrágban, szalmakalapban. A gépműhelyek felől jött, és mintha szándékosan tette volna ki elé a lábát, vagy a kezében tartott vasvillát, hogy belebotoljon. A másik kezével Magda karját fogta.

Na, most mi lesz? – kérdezte fenyegetően összehúзва szemöldökét. Magda kitépte magát, és ijedten hátrált.

Valami nem volt világos, amikor beszéltünk? – hallotta a háta mögül.

Magda megperdült és bénultan állt. A tanácselnök állta útját. Fenyegetően közrefogták. Hol az egyikre, hol a másikra nézett.

Sármány dobbantott egyet, és kitérte a karját, mint aki el akarja fogni. A felfelé fordított vasvilla ott billegett a kezében.

Magda pánikba esett. Nekirugaszkodott, és Beczét megkerülve rohant kifelé, aki nem nyúlt utána. Hallotta, hogy összeröhögnek a háta mögött, de nem nézett

vissza. Megtolta a kerékpárt, felszállt a nyeregbe, és tekert. Nem bírta, ha lefogták, a hosszabb ölelést sem viselte, és irtózott a tömegtől. Negyvennégyben vagonba tuszkolták, ötvenhat októberében a falun átvonuló részeg banda zsidózott. Téglával dobták be az ablakukat, a lesötétített ház egyik sarkában rettegtek Julival.

Görcsösen szorította a kormányt, a gumibordázat a tenyerébe vájt. Nem nézett hátra, miközben hajtott, a templom utcáján jobbra fordult, és tekert tovább, amíg Bergerék házához nem ért. Leszállt, betolta a kapun, és odabent az udvarban a ház falának támasztotta a biciklit. Távolról látta a háziakat a nyári konyhában, ahogy Zsiga széles torkú tölcsérrrel tölti üvegbe a meleg lekvárt, Anci szalicillal szórja meg a tetejét, áttetsző fóliával takarja be az üveg száját, rácsavarja a tetőt, majd egy kosárban félbehajtott paplan melegébe fészkel.

Már nem ment oda hozzájuk, nem akarta megzavarni őket.

Kilépett a kapun, a buszmegállóhoz sietett. Szapora pulzusa és a tompa nyomás a fejében akkor sem csillapult, amikor megjött a pesti busz, és ő felszállhatott. Hátralé, ahol kevesen utaztak, mert a farmotoros Ikarus ott jobban rázott. Lehunyt szemmel pihenni próbált, de hasogatott a feje, tarkója bizsergett. Halántékát a hideg üvegnek támasztotta, ettől remélte, hogy jobban lesz.

Pesten, az Engels téren szédült, nem mert gyalog nekivágni az útnak. Taxit intett le, azzal ment hazáig. A lifttől még elvándzorgott az ajtóig, de elhomályosult a szeme előtt a kilincs és a zár, alig talált bele a kulccsal. Szólni kellene a barátainak a házban, gondolta, lehet, hogy segítségre lesz szüksége. Annyi ereje még volt, hogy betámolyogjon a szobába. Zsibbadni kezdett az arca, a térde megroggyant. Hiába próbált kiegyenesedni, megkapaszkodni az ajtóban, a keze is elgyengült, az ajtó távolodott. A kilincset nem érte el, az ajtókeret után kapott, de érezte, hogy az is kicsúszik a kezéből s mintha zuhantában ő csúszna ki a világból.

